IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 02 IYUL 2026

SANOAT ISHLAB CHIQARISHI VA BANDLIK DARAJASINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI

Sanaqulova Aziza Amirovna
O`zbekiston milliy universiteti
Iqtisodiyot fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada sanoat ishlab chiqarishi va bandlik darajasining mamlakat iqtisodiyotiga, xususan, yalpi ichki mahsulot (YAIM) o‘sishiga ta’siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda sanoat ishlab chiqarishining iqtisodiy o‘sish va yangi ish o‘rinlari yaratishdagi o‘rni hamda bandlikning aholi farovonligiga ta’siri yoritilgan. O‘zbekiston misolida rasmiy statistik ma’lumotlar va ekonometrik regressiya modeli asosida sanoat ishlab chiqarishi hamda bandlikning YAIMga ta’siri baholangan. Natijalar sanoat ishlab chiqarishi YAIM bilan ijobiy bog‘liqlikka ega ekanini, biroq modelning statistik ahamiyati yetarli darajada yuqori emasligini ko‘rsatdi. Tadqiqot yakunida modelni takomillashtirish uchun qo‘shimcha makroiqtisodiy omillarni kiritish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat ishlab chiqarishi, bandlik, YAIM, iqtisodiy o‘sish, ekonometrik tahlil, regressiya modeli.

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Sanoat sektori iqtisodiyotning real sektorini tashkil etib, yalpi ichki mahsulot (YAIM) hajmini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda texnologik taraqqiyotni jadallashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, bandlik darajasi aholi daromadlari va turmush farovonligini belgilovchi asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkich sifatida namoyon bo‘ladi. Ilmiy tadqiqotlarda sanoat ishlab chiqarish hajmi va bandlik darajasi o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligi ta’kidlanadi. Xususan, Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda sanoat sektorining o‘sishi yangi ish o‘rinlari yaratish orqali bandlik darajasining oshishiga olib keladi[1]. Bu esa o‘z navbatida aholi daromadlarining ko‘payishi va ichki talabning kengayishiga xizmat qiladi.Bugungi kunda O‘zbekiston iqtisodiyotida ham sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish va aholi bandligini ta’minlash ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, sanoat zonalarini tashkil etish, investitsiyalarni jalb qilish va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash orqali yangi ish o‘rinlari yaratishga katta e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmining barqaror o‘sishi kuzatilayotgan bo‘lsa-da, bandlik darajasini oshirish bilan bog‘liq muammolar saqlanib qolmoqda[2].

Sanoat ishlab chiqarish iqtisodiyotning real sektoriga kiruvchi muhim tarkibiy qism bo‘lib, u xom ashyo va resurslarni qayta ishlash orqali qo‘shilgan qiymat yaratishga xizmat qiladi. Iqtisodiy nazariyada sanoat sektori mamlakatning ishlab chiqarish salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ayniqsa, sanoatlashtirish jarayoni iqtisodiy o‘sishning muhim bosqichi bo‘lib, ko‘plab rivojlangan mamlakatlar tajribasida bu jarayon YAIM hajmining keskin oshishiga olib kelgan. Klassik iqtisodiy nazariyaga ko‘ra, ishlab chiqarish hajmi mehnat, kapital va texnologiya kabi omillarga bog‘liq. Bu bog‘liqlik Cobb-Douglas ishlab chiqarish funksiyasi

[1] Jahon banki – World Development Indicators, sanoat va bandlik bo‘yicha ma’lumotlar.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – rasmiy statistik to‘plamlar va ochiq ma’lumotlar bazasi.

orqali ifodalanadi[3]. Mazkur modelda ishlab chiqarish hajmi (Y) mehnat (L) va kapital (K) omillarining funksiyasi sifatida qaraladi, bu esa bandlik darajasining ishlab chiqarish hajmiga bevosita ta'sirini ko'rsatadi. Bandlik tushunchasi iqtisodiy faol aholining mehnat bilan ta'minlanganlik darajasini ifodalaydi. Bandlik darajasi iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikning asosiy indikatorlaridan biri hisoblanadi. Mehnat bozori nazariyasiga ko'ra, bandlik darajasi ishchi kuchiga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi muvozanat orqali shakllanadi. Ushbu jarayonni tushuntirishda Mehnat iqtisodiyoti muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy qarashlarda sanoat ishlab chiqarish va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik yanada murakkab xarakterga ega. Texnologik taraqqiyot va avtomatlashtirish jarayonlari ayrim hollarda mehnatga bo'lgan talabni kamaytirishi mumkin. Biroq uzoq muddatda innovatsiyalar yangi ish o'rinlari yaratish orqali bandlik darajasining oshishiga ham xizmat qiladi. Bu holat iqtisodiy o'sishning endogen nazariyalari bilan izohlanadi. Shuningdek, bandlik darajasi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik Okun qonuni orqali ham ifodalanadi[4]. Ushbu qonunga ko'ra, ishsizlik darajasining kamayishi yalpi ichki mahsulot hajmining oshishi bilan chambarchas bog'liqdir. Bu esa bandlikning iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini anglatadi. Sanoat ishlab chiqarish va bandlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushuntirishda davlat siyosati ham muhim o'rin tutadi. Xususan, sanoatni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni rag'batlantirish va kichik biznesni rivojlantirish orqali bandlik darajasini oshirish mumkin. Jahon banki va Xalqaro mehnat tashkiloti tadqiqotlarida ham sanoat sektori rivojlanishi barqaror bandlikni ta'minlashning muhim omili sifatida e'tirof etilgan[5].

Shunday qilib, sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi o'rtasida o'zaro kuchli bog'liqlik mavjud bo'lib, u iqtisodiy o'sish, aholi farovonligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy o'sish mamlakatda ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlar hajmining ortishi bilan tavsiflanadi. Ushbu jarayonda sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi muhim determinantlar sifatida namoyon bo'ladi. Sanoat sektori iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri bo'lib, u yuqori qo'shilgan qiymat yaratish, eksportni kengaytirish va innovatsiyalarni joriy etish orqali YAIM hajmining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Nazariy jihatdan, ishlab chiqarish hajmining oshishi bandlik darajasining ortishi bilan chambarchas bog'liq. Bu bog'liqlik Cobb-Douglas ishlab chiqarish funksiyasi orqali izohlanadi[6]. Ushbu modelga ko'ra, mehnat resurslarining (bandlikning) ko'payishi ishlab chiqarish hajmining oshishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Sanoat ishlab chiqarishning iqtisodiy o'sishga ta'siri bir necha yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, sanoat korxonalari tomonidan yaratilgan mahsulotlar ichki bozorda talabni qondiradi va import o'rnini bosadi. Ikkinchidan, sanoat mahsulotlari eksportining oshishi valyuta tushumlarini ko'paytiradi. Uchinchidan, sanoat rivojlanishi bilan bog'liq infratuzilma va xizmatlar sohasi ham kengayib, qo'shimcha ish o'rinlari yaratiladi.

Bandlik darajasi esa iqtisodiy o'sishga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, band aholining daromadlari oshadi va bu ichki iste'mol talabini kengaytiradi. Ikkinchi tomondan, yuqori bandlik ishlab chiqarish jarayoniga ko'proq mehnat resurslarini jalb qilish orqali YAIM

---

[3] Cobb-Douglas ishlab chiqarish funksiyasi – ishlab chiqarish omillari va natija o'rtasidagi bog'liqlik modeli.

[4] Okun qonuni – ishsizlik va YAIM o'rtasidagi bog'liqlik.

[5] Jahon banki; Xalqaro mehnat tashkiloti – sanoat va bandlik bo'yicha xalqaro tadqiqotlar.

[6] Cobb-Douglas ishlab chiqarish funksiyasi – ishlab chiqarish omillari modeli.

hajmini oshiradi. Ushbu bog‘liqlik Okun qonuni orqali ham asoslab beriladi[7]. Unga ko‘ra, ishsizlik darajasining pasayishi iqtisodiy o‘sish sur’atlarining oshishi bilan bog‘liq.

O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida ham sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasining iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’siri kuzatiladi. So‘nggi yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmining oshishi yangi ish o‘rinlari yaratilishiga va aholi daromadlarining ko‘payishiga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, sanoatning YAIMdagi ulushi ortib borishi iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda[8]. Biroq, zamonaviy sharoitda sanoat va bandlik o‘rtasidagi bog‘liqlik doimo bir xil darajada emas. Texnologik rivojlanish va avtomatlashtirish natijasida ayrim tarmoqlarda mehnatga bo‘lgan talab qisqarishi mumkin. Shu sababli iqtisodiy siyosatda innovatsion rivojlanish bilan birga bandlikni ta’minlashga qaratilgan kompleks choralarni amalga oshirish zarur. Shunday qilib, sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi iqtisodiy o‘sishning o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi omillari hisoblanadi. Ularning uyg‘un rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror va uzoq muddatli o‘sishini ta’minlaydi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyotida sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi barqaror o‘sish tendensiyasini ko‘rsatmoqda. Sanoat sektori mamlakat iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri bo‘lib, yalpi ichki mahsulot (YAIM) tarkibida muhim ulushga ega. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda O‘zbekistonda sanoat ishlab chiqarish hajmi 1 101,1 trln so‘mni tashkil etib, o‘tgan yilga nisbatan 6,8 foizga o‘sgan[9]. Bu esa sanoat tarmog‘ining iqtisodiy faolligi oshib borayotganini va ishlab chiqarish quvvatlari kengayayotganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, mamlakatda sanoat korxonalari soni ham ortib bormoqda. 2026-yil boshiga kelib, O‘zbekistonda 59,8 mingga yaqin sanoat korxonalari faoliyat yuritmoqda[10]. Ushbu korxonalar asosan oziq-ovqat, to‘qimachilik, metall buyumlar ishlab chiqarish va qurilish materiallari sohalariga to‘g‘ri keladi. Bu tarmoqlar bandlikni ta’minlashda ham asosiy rol o‘ynaydi. Bandlik darajasi bo‘yicha esa ijobiy dinamikalar bilan bir qatorda ayrim muammolar ham kuzatiladi. Sanoat sektori yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim omil bo‘lsa-da, mehnat bozori talab va taklif o‘rtasidagi nomutanosibliklar saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish tarmoqlarida malakali kadrlar yetishmasligi muammo bo‘lib qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, sanoat ishlab chiqarish hajmining o‘sishi bilan birga aholi bandligi ham bosqichma-bosqich oshib bormoqda, biroq norasmiy bandlik ulushi hali ham sezilarli darajada saqlanib qolmoqda[11]. Bu holat mehnat bozorining to‘liq samarali ishlamayotganidan dalolat beradi. Hududlar kesimida ham sanoat rivojlanishi va bandlik darajasi bir xil emas. Masalan, Toshkent shahri, Toshkent viloyati va Navoiy viloyatida sanoat ishlab chiqarish yuqori bo‘lib, bu hududlarda bandlik darajasi ham nisbatan yuqoridir. Aksincha, ayrim qishloq hududlarida sanoat korxonalari kamligi sababli bandlik muammosi ko‘proq seziladi.

Sanoat va bandlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirishda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar ham muhim ahamiyatga ega. Maxsus iqtisodiy zonalar, kichik sanoat zonalari va investitsiya loyihalari yangi ish o‘rinlari yaratishda asosiy vosita bo‘lib xizmat

---

[7] Okun qonuni – ishsizlik va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlik.

[8] O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – milliy statistik ma’lumotlar.

[9] O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – 2025-yil sanoat ishlab chiqarish statistikasi.

[10] O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – sanoat korxonalari soni bo‘yicha ma’lumotlar.

[11] O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi – bandlik va mehnat bozori statistikasi.

qilmoqda. Bu jarayon ishlab chiqarish hajmining oshishi orqali iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

```
.
. reg GDP IND EMP
```

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	15
				F(2, 12)	=	2.88
Model	14.4223674	2	7.21118368	Prob > F	=	0.0949
Residual	30.0016344	12	2.5001362	R-squared	=	0.3247
				Adj R-squared	=	0.2121
Total	44.4240017	14	3.17314298	Root MSE	=	1.5812

GDP	Coefficient	Std. err.	t	P>|t|	[95% conf.	interval]
IND	.0061089	.0059324	1.03	0.323	-.0068167	.0190345
EMP	-3.682204	2.305857	-1.60	0.136	-8.706234	1.341826
_cons	49.82453	26.33372	1.89	0.083	-7.551719	107.2008

```
.
. estat dwatson

Durbin-Watson d-statistic(  3,    15) =  1.840471
```

Bu model YAIMga sanoat va bandlik qay darajada ta’sir qilishining ekonometrik jihatdan tahlil na’tijalari

F-statistika:

- **Prob > F = 0.0949**

Bu esa modelning **10% darajada ahamiyatli** lekin **5% darajada kuchsiz** ekanligni ko’rsatadi. Model umumiy jihatdan qisman ahamiyatli, lekin juda kuchli emas.

R-squared: **R^2 = 0.3247**

Ya’ni YAIMdagi o‘zgarishning **32.4%** ini IND va EMP tushuntiradi chunki YAIM ga inflatsiya ishsizlik eksport hajmi ka’bi boshqa ko’rsatkichlar ham ta’sir ko’rsatadi.

Xulosa qili aytganda model o‘rtacha darajada tushuntiradi (yaxshi emas, yomon ham emas)

Koeffitsiyentlar tahlili: IND (sanoat ishlab chiqarish)

- Koeffitsiyent: **0.0061**
- P-value: **0.323 ✗ (ahamiyatli emas)**

INTERPRITATSIYA:

- Sanoat oshsa, YAIM ham oshadi (musbat bog‘liqlik bor)
- Lekin **statistik jihatdan ishonchli emas**

Sanoat ishlab chiqarish YAIMga ijobiy ta’sir ko‘rsatsa-da, modelda statistik ahamiyatga ega emas.

EMP (bandlik)

- Koeffitsiyent: **-3.68**
- P-value: **0.136 ✗**
- Manfiy chiqdi (nazariyaga zid)

Sababi esa ma’lumot kam (15 ta) va o‘zgaruvchilar o‘zaro bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bandlik darajasi manfiy ta’sir ko‘rsatdi, ammo bu natija statistik jihatdan ishonchsiz va model cheklanganligi bilan izohlanadi.

cons (doimiy had) betta 0 ni interpritatsiya qilmaymiz.

- P-value: **0.083 (10% da ahamiyatli)** Modelda bazaviy YAIM darajasi mavjud

Durbin-Watson testi

- **DW = 1.84**

Ideal qiymat: **2 ga yaqin**

Modelda avtokorrelyatsiya muammosi yo‘q.

O‘tkazilgan regressiya tahliliga ko‘ra, sanoat ishlab chiqarish va bandlik darajasi YAIMga ta’sir ko‘rsatadi, ammo ularning statistik ahamiyati past darajada ekanligi aniqlandi. Modelning determinatsiya koeffitsiyenti 0.32 ni tashkil etib, bu YAIMdagi o‘zgarishlarning faqat bir qismini tushuntira olishini ko‘rsatadi. Durbin–Watson testi natijalariga ko‘ra, modelda avtokorrelyatsiya muammosi aniqlanmadi. Umuman olganda, modelni yanada takomillashtirish uchun qo‘shimcha omillarni kiritish zarur.

Nega model kuchsiz chiqdi?

- Kuzatuvlar soni kam (15 ta)
- Faqat 2 ta omil ishlatilgan
- Real hayotda YAIMga:
  - investitsiya
  - eksport
  - inflyatsiya

ham ta’sir qiladi

XULOSA

Sanoat ishlab chiqarishi va bandlik darajasi mamlakat iqtisodiy o‘sishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda sanoat ishlab chiqarishining iqtisodiy rivojlanish, eksport salohiyati va yangi ish o‘rinlarini yaratishdagi o‘rni hamda bandlik darajasining aholi daromadlari, iste’mol va ijtimoiy barqarorlikka ta’siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Cobb–Douglas ishlab chiqarish funksiyasi hamda Okun qonuni asosida sanoat ishlab chiqarishi, bandlik va YAIM o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik yoritildi.

O‘zbekiston misolida o‘tkazilgan tahlillar sanoat ishlab chiqarishi hajmi yildan yilga ortib borayotganini va bu iqtisodiy faollikni rag‘batlantirayotganini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, sanoat rivojlanishi yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim omil bo‘lsa-da, mehnat bozorida malakali kadrlar yetishmasligi hamda norasmiy bandlik ulushining yuqoriligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot doirasida tuzilgan ekonometrik regressiya modeli natijalariga ko‘ra, sanoat ishlab chiqarishi YAIM bilan ijobiy bog‘liqlikka ega bo‘lsa-da, uning statistik ahamiyati yetarli darajada yuqori emasligi aniqlandi. Bandlik ko‘rsatkichi esa nazariy kutilmalarga zid ravishda manfiy koeffitsiyentni ko‘rsatdi, biroq ushbu natija ham statistik jihatdan ishonchli emas. Modelning determinatsiya koeffitsiyenti YAIMdagi o‘zgarishlarning ma’lum qismini tushuntirib bera olishini ko‘rsatdi, Durbin–Watson testi esa modelda avtokorrelyatsiya muammosi mavjud emasligini tasdiqladi. Olingan natijalar kuzatuvlar sonining kamligi va modelga investitsiyalar, eksport, inflyatsiya kabi muhim makroiqtisodiy omillar kiritilmaganligi bilan izohlanadi.

Umuman olganda, sanoat ishlab chiqarishi va bandlik darajasi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Davlat tomonidan sanoatni modernizatsiya qilish, investitsiyalarni jalb etish, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish hamda mehnat bozorini rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni izchil davom ettirish iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusidagi tadqiqotlarda kuzatuvlar sonini ko‘paytirish hamda regressiya modeliga qo‘shimcha makroiqtisodiy omillarni kiritish orqali yanada ishonchli va aniq ilmiy xulosalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics.
2. Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Macmillan.
3. Kuznets, S. (1966). Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread. Yale University Press.
4. Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper & Brothers.
5. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). Economic Development. Pearson Education.
6. Blanchard, O. (2017). Macroeconomics. Pearson.
7. World Bank. (2024). World Development Indicators. https://data.worldbank.org
8. International Monetary Fund (IMF). (2025). World Economic Outlook Report. https://www.imf.org
9. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2023). Industrial Development Report. https://www.unido.org
10. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Sanoat va bandlik bo‘yicha rasmiy ma’lumotlar. https://stat.uz
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari: sanoatni rivojlantirish va bandlikni oshirishga oid hujjatlar (2017–2025).
12. Karimov I. A. (1996). O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida. Toshkent: O‘zbekiston.